איכא דאמרי א"ר יוסף אפילו יותר מאלפים. ומסיק רב יוסף כשהמוט יורד כנגדו מיירי ולפי המסקנא זו לא קאי רב יוסף אהבלעה כדאמר עד השתא דהא אמרינן לעיל דמודדו מדידה יפה אלא אדרב יהודה קאי דאמר כשהמוט יורד כנגדו מודדו מדידה יפה וקמ"ל דאפילו יתר מאלפים מודדו מדידה יפה:

וכי אין חוט המשקולת יורד כנגדו עד כמה אמר אבימי עד ד"א. פי' רבינו שמואל ואין חילוק בין עמוק ג' לק' או אלף או אלפים אע"פ שב' אמות שיפוע של דבר מועט נותן להשתמש יותר מארבע אמות שיפוע של דבר גדול:

אבל מתלקט י' מתוך ה' מודדו מדידה יפה. [ז] הא מודדו מדידה יפה] דהכא לא פ"ה כהיא דלעיל שמדלג כל השיפוע אלא אדרבא אין מבליע ואין מקדר אלא מודד כל השיפוע דכקרקע חלקה דמיא וארבא דה"ה בגיא וגדר אם מתלקט י' מתוך ה' דכקרקע חלקה דמי והשתא איכא ד' דיסים בכותל והר דאם מתלקט י' מתוך ה' מודד כקרקע חלקה ואם מתלקט י' מתוך ד' מבליע ואם אין יכול להבליע מקדר ואי לא ניחא תשמישי' אומדו והולך לו ואם חוט יורד כנגדו מדלג כל השיפוע ובגיא אין חילוק בין ניחא תשמישי' ללא ניחא תשמישי' כדפרישית[ד] ולהאי לישנא דרבא לא ידענא מאי קורין ניחא תשמיש ומאי קורין לא ניחא תשמיש אבל בלשון אחרון דרבא דאמר מתלקט י' מתוך ה' מבליעו והיינו ניחא תשמישתא ומתלקט י' מתוך ד' אומדו והולך לו והיינו לא ניחא תשמישתא ולפ"ז הלשון אין בכותל והר כי אם שלשה דיסים מתלקט י' מתוך ה' מבליעו ומתוך ד' אומדו וחוט יורד כנגדו מדלג כל השיפוע כך סוגיא זו מפורשת לפי שיטת הקונטרס ור"ת מפרש דחוט המשקולת קרי לכל דבר משופע וחלק שאין בו מורד ועיכוב שיוכל אדם לעמוד שם והיינו משקולת ותרגום יתאריהו בשרד (ישעיה מד) (ד) ימסר במתקלא אפי' יהא משופע בשיפוע הרבה נקרא משקולת הואיל והוא משופע וחלק ביותר וה"פ לא שנו אלא שאין חוט המשקולת יורד כנגדו פי' שאין בחוט המשקולת שיוכל אדם לרדת בו ולעלות דהואיל דלא חזי להילוך הקילו בו להבליעו אבל חוט המשקולת יורד כנגדו שיש בו מורד לירד ולעלות לא הקילו להבליעו אלא מודדו מדידה יפה כי הא דלקמן דמן הדין בכ"מ היה (ה) למדוד כל השיפוע כדאמרינן לקמן אין מקדרין לא בערי מקלט כו' אלא שבתמומין הקילו להבליעו כשאין חוט המשקולת יורד כנגדו וכמה עומקו של גיא דמבליעין א"ר יוסף אבל מאלפים ואילך לא דיין דהוי כתחום שבת אין להקל בו התם כשאין חוט המשקולת יורד כנגדו פי' רב יוסף קאי אמתניתין כשאין (מודד ב) חוט המשקולת יורד כנגדו ולכך מבליעין אפי' ביותר מאלפים ורבנן ואחרים כשחוט המשקולת יורד כנגדו דחזי להילוך ואפ"ה מבליעין למר עד ק' אמה ולמר עד אלפים ולהאי לישנא בתרא דרב יוסף הא דמפליג רב יהודה לעיל בחוט המשקולת יורד כנגדו היינו ביותר מק' לרבנן או ביותר מאלפים לאחרים עד כמה פי' עד כמה יהיה הגיא שמבליעין עד ד' אבל פחות מד' הוי כקרקע חלקה ומודד הכל אבל מתלקט י' מתוך ארבע אומדו והולך לו פי' ר"ת דדוקא בהר שעשוי בידי שמיים הקילו להיות אומדו אבל גיא שעשוי בידי אדם כדרך שעושין גיאות ועמקים סביבות העיר לחוזק לא הקילו להיות אומדו אלא אפילו אין חוט המשקולת יורד כנגדו דלא חזי להילוך מבליעו וכן גדר ורבינו שמואל גרס לעיל בברייתא הגיע לכותל ימוד את הכותל והכי איתא בתוספתא [פ"ד] פי' ימוד כל שיפוע הכותל ומוקי לה בדניחא תשמישתא והיינו במתלקט י' מתוך ה' ומתניתין דמבליעו היינו במתלקט מתוך ד' והכי נמי מוקי לה רבא בלישנא קמא והא דקאמר התם בדניחא כו' היינו משום דברייתא גופא מייתי אגב גרדא ושייך שפיר לישנא התם לא שנו דמבליע אלא כשאין חוט המשקולת יורד כנגדו כיון דאיכא ד"א לא בטלי וצריך להבליע אבל חוט המשקולת יורד כנגדו כיון דאין בשיפוע ד"א ועוד דאוקימנא מתניתין בדלא ניחא תשמישתא מדלג השיפוע ומודדו מדידה יפה וכמה עומקו של גיא דלא בטלי ד"א ומבליע אמר רב יוסף אבל טפי מאלפים אפילו ארבע אמות אחור או יותר מדלג כל השיפוע ומידת תכמיס כך הוא[ה] דפחות מארבע אמות לא תשיבי ואפילו בפחות מק' וד' אמות או יותר תשיבי עד אלפים טפי לא תשיבי איתיביה אבי עמוק ק' מבליעו אלא מדלג כל השיפוע הוא דאמרי כאתרים איכא דאמרי אמר רב יוסף אפילו ביותר מאלפים לא בטלי ארבע אמות ומבליע ה"ג התם כשחוט יורד כנגדו פירוש דרבנן ודאחרים דפחות מארבע תשיבי עד ק' לרבנן או עד אלפים לאחרים הכא כשאין חוט כו' דד' אמות תשיבי ולא בטלי אפילו ביותר מאלפים:

אין מודדין אלא מן המומחה. פי' ר"ת דרך ישרה ומכוונת כנגד העיר וממומחה מלשון [ז]ומתה על כתף יס כנרת (במדבר לד) שלא ילך לגדי העיר למדוד שם אלפים לפי שפעמים יש שם קרקע חלקה ונוח למדוד ואחרי כן יהיה לופה ונא לו כנגד העיר ולופה כנגד מידתו אין לו לעשות כן משום דפעמים יש כנגד העיר הרים וגאיות שיש לו להבליע או לקדר

אבל חוט המשקולת יורד כנגדו מודדו מדידה יפה וכמה עומקו של גיא אמר רב יוסף אלפים איתיביה אבי עמוק ק' ורוחב ג' מבליעו ואם לאו אין מבליעו הוא דאמר כאחרים דתניא אחרים אומרים אפילו עמוק אלפים ורוחב ג' מבליעו איכא דאמרי אמר רב יוסף אפילו יתר מאלפים כמאן דלא כת"ק ולא כאחרים התם שאין חוט המשקולת יורד כנגדו הכא בחוט המשקולת יורד כנגדו וכי אין חוט המשקולת יורד כנגדו עד כמה אמר אבימי ד' וכן תני רמי בר יחזקאל ד'[ט]: הגיע להר מבליעו וחוזר למידתו: אמר רבא לא שנו אלא בהר המתלקט י' מתוך ד' אבל בהר המתלקט י' מתוך ה' מודדו מדידה יפה רב הונא בריה דרב נתן מתני לקולא אמר רבא [א]לא שנו אלא בהר המתלקט עשרה מתוך חמש אבל בהר המתלקט עשרה מתוך ד' אומדו והולך לו: ובלבד שלא יצא חוץ לתחום: מאי טעמא אמר רב כהנא גזירה שמא יאמרו מדת תחומין באה לכאן: אם אינו יכול להבליעו: תנו רבנן [ב]כיצד מקדרין תחתון כנגד לבו עליון כנגד מרגלותיו אמר אביי [ג] נקיטינן [ג]אין מקדרין אלא בחבל של ארבע אמות [ד] אמר ר"נ אמר רבה בר אבוה [ה] (נקיטינן) אין מקדרין [ד]לא בעגלה ערופה ולא בערי מקלט מפני שהן של תורה: **מתני'** [ה]אין מודדין אלא מן המומחה ריבה למקום א' ומיעט למקום אחר שומעין שריבה ריבה לאחד ומיעט לאחד שומעין למרובה[ג] [ו] ואפילו עבד אפילו שפחה נאמנין לומר עד כאן תחום שבת שלא אמרו חכמים את הדבר להחמיר אלא להקל: גמ'

אבל אם היה חוט המשקולת יורד כנגדו. שפתו זקופה מאד שאין מתרחקת שפת מתחיתו מכנגד שפת גופהו ד"א אין (ג) מידת מדרונו ממעט מידת התחוס ע"י קידור אלא נכנס לתוכו ומודד קרקעיתו מדידה יפה כקרקע חלקה ויושב לשפתו ומשליט מדתו והולך: **במה** עומקו של גיא. דנימא מבליעו כשהוא [ג] רחב ג': **אלפים.** אבל יותר מכאן אפי' יכול להבליעו אינו מבליעו אלא מקדר: **התם כשאין חוט המשקולת** יורד כנגדו. פלוגתא דת"ק ואחריס הלכך כיון דחזי להילוך קלת אזלינן בה לחומרא: **עד כמה.** יתרחק המשקולת מכנגדו דקרי ליה אין יורד ומתמיר ביה: **במתלקט י' מתוך ד'.** הכא לקוטו כמה הוא מגביה והולך מולא י' טפחים גובה קודם שיגיע להילוך ד"א אבל מתוך חמש בקרקע חלקה דמי ומודדו מדידה יפה ואין כאן לא הבלעה ולא קידור: **מתני לקולא.** בהר משופע הוא דבעינן הבלעה או קידור אבל בזקוף אומר בעצלמא: **שלא יצא** חוץ לתחום. הא פרשינן לעיל: **בערי מקלט.** בתחוס ערי מקלט לקלוט לתנן (מכות דף יח:) כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולטת: **בעגלה ערופה.** כשמודדין לידע איזו היא קרובה אל החלל: **מפני שמדידתן מן התורה.** הלכך (ג) לא משערינן בהו מידי אלא מודדין הרים וגאיות בקרקע חלקה: **מתני'** ה"ג אין מודדין **אלא** מומחה. נקי במדידה: **ריבה** במקום אחד ומיעט במקום אחר. שנמצאו סימני תחוס קרן זה ארוכין ודוקנין מכנגד סימני תחוס קרן שכנגדו: **שומעין למקום שריבה.** (ומה) ומוציאין[ד] מידה הקלרה כנגדה מפני שלא מתח מתחילה החבל כל ארכו ונתקצר וצריך למותחו בכל כחו והכי תניא נמי בתוספתא [פ"ד]: **ריבה לא' ומיעט לאחד.** מפרש בגמ' [גט.]: **שלא אמרו חכמים בו'.** כשגזרו שלא ללאת חוץ לתחוס לא אמרו להחמיר בתחומין אלא להקל בתחומין[ה]: גמ'

מסורת הש"ס עם הוספות

ל) [ע" פירש"י לעיל ה. ד"ה והאמר ר"נ], ב) [עי' חוס' לקמן עט. ד"ה אפילו], ד) סע"א, ה) עי' ר"ה יג ע"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר רבה בר אבוה (נקיטינן) תז"מ וכ"ב ס"א אין זה וכן בתלפסי לא גרים ליה ועיין לעיל דף לה ע"ב. **שם** אין מקדרין לא בערי מקלט ולא בעגלה ערופה מפני כו' כל"ל: (ב) רש"י ד"ה אבל אם וכו' ד' אמות אין מדרונו ממעט מידת כל"ל ומיהא "מידת" נמחק: (ג) ד"ה מפני וכו' הילכך לא משגינן בהו מידי: (ד) תוס' ד"ה אבל וכו' ותרגוס יתאריהו בשרד מסר ליה במתקלתא. נ"ב פי' משוויהו במשקולת: (ה) **בא"ד** בכל מקוס היה ראוי למדוד:

ליקוטי רש"י

המתלקט. שהוא מדרון והולך ומתלקט מעט מעט עד שמגביה [שבת ק.]. **מקדרין.** נוקבין [לעיל נח.]. **נקיטינן.** משולש מלמטיתו מנהג מרגוניתו [לעיל ה.]. **אין מקדרין לא בעגלה ערופה.** כשבא למדוד העגיל שמביטות החבל לידע איזו היא קרובה מכולן מדוד את הרים ואת הגאיות ממות שהן ולף על פי שהמדרון מרבה את המדה ומתמיק את העיר [לעיל לה:].

הגהות וציונים

(א) עי' בביאור הגרי"אסאות והשיטות בסוגיין ברשב"א, ריטב"א, מ"מ פכ"ח הי"א-טז, וע"ע הג' הב"ח על הרי"ף (ובגאון יעקב): (ב) בדפו"ר [ובהרבה ראשונים] שומעין **למרבה** (ולמאי דפי' הגמ' ריבה אחד וכו' נכון הוא, דק"ס): (ג) בכת"י ובדפו"ר **כשאינו** רחב ג', וכ"ה ברש"י שברי"ף ובראשונים משמ, והוא כלישניה לעיל במתני' ד"ה מבליעו ועי"ש בתוי"ט וברש"ש (דק"ס): (ד) בכת"י וברוב הדפו"י איתא "ומה שמרציאין" ולפי שאין לה הסבר הגיה המהרש"ל **ומוציאין** כלפנינו ע"פ כמה דפו"ר [וכ"ה ברש"י שברי"ף], אבל נראה שצ"ל **ומה שמוצאין המידה קצרה** כנגדה וכו' (דק"ס): (ה) תיבת "בתחומין" ליתא בדפו"ר, ובאמת הוא מיותר וכן ליתא ברש"י שברי"ף (דק"ס): (ו) הוספת רש"ל (גלירון): (ז) [מהא דירושלמי אמתני' (פ"ה ה"ד) דאמר ההדיוט שריבה אין שומעין משמע כפרש"י, תוי"ט], [עיין תוספות חדשים שדחה דברי תוי"ט] (גלירון):

רבינו חננאל

אבל חוט המשקולת יורד כנגדו מודדו מדידה יפה. וכמה עומק של גיא. אמר רב יוסף אלפים והוא דאמר כאחרים דתניא אחרים אומרים אפילו עמוק אלפים ורחב ג' מבליעו. וחכ"א עמוק ק' ורחב ג' מבליעו ואם לאו אין מבליעו. **איכא דאמרי [אמר] רב יוסף** אפילו (יותר) [יתר] מאלפים א"ל אביי כמאן לא כרבנן ולא כאחרים דשנינן כי אמר רב יוסף בשאין חוט המשקולת יורד כנגדו וכי חוט המשקולת יורד כנגדו מודדו מדידה יפה עד כמה אמר אביי עד ד': ירושלמי כיצד מודדין את הנחל צר מלמעלה ורחב מלמטה עד ג' אמה אתה רואה אותו כאילו רואה עפר או צרורות. ואם לאו אתה רואה כאלו מטרפס ועולה מטרפס ויורד. היה הנחל מעוקם ר' חסדאי א' נוטל מצופות ומשער בה בעיניו במישור וחחר ועושה כן בהר. **הגיע להר מבליעו וחוזר למדתו.** אמר רבה המתלקט עשרה מתוך ד' מפני שעולה כמין גבשושית יתר משיעור שליש ואין החבל נמתח. אבל הר המתלקט י' טפחים מתוך (ד') [ה'] אמות. נוח הוא למדידה מודדו מדידה יפה כי גבשושית (ושליש) [שליש] כי הא דתניא [בזבחים ס"ג] כל כבשי כבשים ג' אמות לאמה חוץ מכבשו של מזבח שהוא מתוך שלוש ומחצה ואצבע וחצי אצבע ט). **ובלבד שלא יצא חוץ לתחום.** מאי כדי שלא יבואו לטעות הרואים ויאמרו מדת תחומין באה לכאן. **ואם אינו יכול להבליעו** מקדר כיצד מקדד תנא תחתון כנגד לבו ועליון כנגד מרגלותיו אמר אביי נקטינן אין מודדין אלא בחבל של ד' אמות. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אין מקדרין לא בעגלה ערופה ולא בערי מקלט מפני שהן של תורה: מתני' אין מודדין אלא מן המומחה.

חשק שלמה על ר"ח

ט) [סס גגמ' הגי' ושליש אלגנו וע"ש בחוס'].

גמ׳ למקום שמיעט לא. בתמיה והלא יש בכלל מאתים מנה: היינו הך. דהיינו לאחד היינו למקום מ׳: ה״ק ריבה א׳ ומיעט א׳. שמדלוס שני בני אדם זה מיעט וזה ריבה: שלא ירבה יותר ממדת העיר **באלכסונא.** דאפי׳ ריבה שיעור גדול דליכא למיתלי במתיחת החבל תלינן בה בטעות האלכסון דאמרינן זה היה בקי במדידה והיתה טבלא של תחומין כנגד הקרן באלכסון כדאמרן (דף ט:) וזה מדד אלפים ממלא הקרן והפסיד את הזויות כל אלכסון של אלפים אבל אם ריבה יותר מכך אין לו במה לתלות ולבי מגמגם בלשון[ה]: לא להקל על דברי תורה. כל מה שגזרו חכמים בתחומין להחמיר על דברי תורה בא״ו דאלתורייתא לא מתסרי מידי ואינהו גזור הלכך אזלינן בהו לקולא דהא תחומין עצמן מדרבנן: **מתני׳** עיר של יחיד. שלא היו נכנסין בה תמיד ס׳ רבוא של בני אדם ולא תשיבה רה״ר דלא דמיא לדגלי מדבר[ו]: ונעשית של רבים. שנתוספו בה דיורין או נקבעו בה שווקים: מערבין את כולה. כבתחלה ואין מבוטאתיה צריכין תיקון שהרי היא כחצר אחת וכגון שאין בה רה״ר גמורה של ט״ז אמה ואם יש בה מפרש בגמרא תקנתא לרה״ר שבתוכה: ושל רבים ונעשית של יחיד. רבותא אשמועי׳ דאע״ג דנעשית של יחיד אין מערבין את כולה הואיל ותחלתה של רבים דלילתא הדרא ומתעבדא של רבים ואתו לערובה כולה ואסור לערב עיר של רבים בלא שיור ואע״ג דאין בה רה״ר גמורה שלא תשתכח תורת רה״ר והוה שיור הוי היכרא דטעמא משום עירוב הוא: **אא״כ** עשה חוצה לה. שיור שלא עירבו עם שאר העיר אלא לבדן: כעיר חדשה. כך שמה[ז]: **גמ׳** מ״ט. תלית טעמא בה דלא משכחת עיר של יחיד ונעשית של רבים אתריתי: משום דשכיחי רבים גבי הרמנא. אגל המושל דהיינו ריש גלותא ליעול רשות לדון ולהתיר בכורות[ח] ולסמוך: **מדכרי אהדדי.** ולא אתו למישרי של רבים והרי היא של רבים: **בצפרא דשבתא שכיחי אהדדי.** לשמוע דרשה: **אלא א״ר** נחמן. כל עיר של יחיד ונעשית של רבים שרי: כגון דיסקרתא דנתזואי. כרך של אומה האיש: ורה״ר עוברת בתוכה. של ט״ז אמה[ט] רוחב: לחי מכאן ולחי מכאן. לראשי רה״ר ובעיירות שאין להם חומה עסקינן שראשי רה״ר מפולשין ובשל רבים והרי היא של רבים לא שרו רבנן להא תקנתא לכל מבוטאתיה המפולשין הוו כרה״ר ובעו תקנתא מדרבנן למיתלפי ברה״ר אבל בעיר של יחיד מוכחא מילתיה: ואין מערבין **אותה לחצאין.** לכיון דמעיקרא חדא היא[י] אסרי הני אהני והוא כמבוי שבכה אחד מן החצירות ולא נשתתפה בו דאסרה אכולהו[יא]: **או מבוי מבוי.** ולקמן פריך השתא נמי ליסרו אהדדי: ואין בקונטי׳ שלא נכנסין בו תמיד ס׳ רבוא ולא תשיב רה״ר דלא דמי לדגלי מדבר ונעשית של רבים שוויקין אז נקבעו שוויקין אז מערבין את כולה כבתחלתה ואין מבוטאתיה צריכין תיקון שהרי היא כחצר אחת דאמרינן בה דיורין אז נקבעו שוויקין אז מפרש בגמרא תקנתא לרה״ר שבתוכה ע״כ לשון הקונטרס והדין עמו דודאי מתני׳ לא מיירי ברה״ר גמורה מדלא קתני ורה״ר עוברת בתוכה כדקתני בברייתא בגמרא ואתיא מתני׳ נמי כרבנן דלית להו תקנתא דר׳ יהודה לערב רה״ר ומיהו בגמרא נמי לא מיירי ברחב ט״ז אמה דטפי מי״ג אמה ושלש לא הוי שרי ר׳ יהודה בלחי וקורה כדפירשנו בפ״ק (דף ו:[יב]) אלא י״ל ורה״ר עוברת בתוכה שאינו רחב ט״ז אמה אלא יש רה״ר רחב ט״ז אמה מכאן ומכאן ובוקעין דרך העיר מזו לזו והוי רה״ר אף לתוכה דליכא ט״ז אמה כמו בין העמודין דפ״ק דשבת (דף ז.) כדפירשנו בפ״ק (דף ו:): [יג]**כמאן** דלא כר״ע. ומ״ת ולרבנן לתרבה נמי יערבו לתחלין שיערבו מצד א׳ כל מבוי ומבוי בפני עצמו ולימיב כולה רה״ר לגד השני דהשתא בני כל מבוי ומבוי מותרין כל אחד וא׳ במקומו ולא יאסרו אלא במקומן וי״ל דלא דמי דשני תחילות זו לפנים מזו רגל הפנימי המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה על החיצונה דאחדא לגשת ומשתמשת ומסתלקת מלהשתמש בחיצונה דעיקר תשמיש דאחר החיצונה לבני חיצונה הוא והויא פנימית בחיצונה שלא במקומה אבל הכא אף ע״ג דכל מבוי ומבוי מותר כל אחד ואחד במקומו מודו רבנן לאסרי רה״ר על גד האחד[יד] דהא מקומן הוא דרה״ר הוי להני כמו להני ולרחבה דמערבין מדמי השתא לב׳ חצירות משום דיש לאלו רה״ר ופתח וכן לאלו ואין צריכין להשתמש בני פתח זה בגד פתח האחר ובדאיכא דאמרי קאמר אפי׳ לרחבה אין מערבין דלא מצי להסתלק מר״ה כלל אע״ג דאית להו רה״ר כנגדו: דפנימית

למקום שריבה אין למקום שרבה מאתים מנה ותימה דמאי קשיא דודאי אין שומעין למקום שמיעט אלא הולכין עד מקום המרובה ועוד ליענא דמשני אף למקום שריבה לא אמי שפיר דלמקום שריבה דוקא הוא ולא אף למקום שריבה ונראה לפרש דהולכין למקום שריבה משמע ליה דאף במקום שמיעט מצד שני מאותו רוח מוציאין המדה עד כנגד מקום שריבה ומתמי׳ נהי דאזלינן (ט) ממקום שריבה עד מקום שליין ואומר דשפיר ליין למקום שמיעט נמי אית לן למימר דשפיר ליין ויש לתלות בהבלעה ובקידורין ובמדידה יפה שמודדין בהר המתלקט י׳ ממון ה׳ ולא נתלה בטעות ומשני אף למקום שריבה וכ״ש דאזלינן נמי אחר מקום שמיעט להחמיר. גירס׳ ר״ח ובלבד שלא ירבה ממדתו[כ] ואלכסון ולא גרים באלכסון אלא גרסינן ואלכסון ומיירי שמדדו שניהן מצד אחד ולא הוי דומיא דרישא והכי פירושו דאם האמרון הרחיק ליין שלו יותר מן הראשון כמדת העיר ואלכסון אין לנו לומר שטעה אלא יש לנו לומר שהראשון קילר ליון שלו לעיר בקרן מערבית דרומית כי באותה שעה לא היו בעיר אלא ב׳ וג׳ בתים בקרן מזרחית לפונית ומדד משם וזה מדד אחר שנתיישבה העיר ולא טעה:

אפילו עבד אפי׳ שפחה נאמנים כו׳. ומ״ת והא אפי׳ עד אחד אינו נאמן כדתניא[כא] בפרק ב׳ דכתובות (ד׳ כח.) אלו נאמנים להעיד בגולדן מה שראו בקוטנן זהו כתב ידו של אבא ועד כאן היינו מהלכין בשבת ומוקי לה בגמרא והוא דיש גדול עמו משמע דגדול בפני עצמו לא מהימן וי״ל דה״ל מיירי בגדול עמו ולא תש כאן לפרש הואיל וכבר פי׳ שם ועוד י״ל דהא דקאמר התם והוא דגדול עמו לא קאי אכולהו דע״כ לא קאי אאינם פלוני שהיה יולא מבית הספר לאכול בתרומתו דמוקי לה בתרומה דרבנן וסגי בגדול לחוד דהא [כב] אין מעלין מתרומה דרבנן ליוחסין[כג]:

ותחומין דרבנן. משמע אי הוה דאוריתא לא מהימני ואע״ג דמעשה בכל יום שמאמינין לנשים בשחיטה ויקור ולתרום תלה היינו משום דהוי בידה קודם שנעשית השחיטה הוי בידה לשחוט אבל תחומין לא הוי כלל בידה ולהכי נאמן קטן טפי בבדיקת חמץ מבתחומין שאינו נאמן בקוטנו לומר ע״כ היינו מהלכין משום דבדיקת חמץ בידו והא דקאמר[כד] גבי בדיקת חמץ בנשים ועבדים דהימנוהו רבנן בדרבנן משמע דאי הוי דאוריתא לא הימנוס אע״ג דבידו היינו משום דבדיקת חמץ צריך דקדוק וטורח גדול לפיכך יש לחוש לעצלות הנשים טפי ממקוס אחר וכן משמע בירושלמי[כה] דאיכא מ״ד דנשים אין נאמנות בבדיקת חמץ מפני שהן עצלות ומדקדקות כל שהוא[כו]: **עיר** של יחיד. פי׳ שם אדם: ת״ר עיר של יחיד ונעשית של רבים ורשה״ר עוברת כו׳ עד ואין מערבין אותה לחצאין אלא או

גמ׳ למקום שריבה אין למקום שמיעט לא אימא [א]אף למקום שריבה: ריבה לאחד ומיעט לאחד כו׳: הא תו למה לי היינו הך הכי קאמר [ב]ריבה אחד ומיעט אחד שומעין לזה שריבה אמר אביי [ג]ובלבד שלא ירבה יותר ממדת העיר באלכסונא: שלא אמרו חכמים את הדבר להחמיר אלא להקל: והתניא לא אמרו חכמים את הדבר להקל אלא להחמיר אמר רבינא לא להקל על דברי תורה אלא להחמיר על דברי תורה [ד]ותחומין דרבנן: **מתני׳** [ה]עיר של יחיד ונעשית של רבים מערבין את כולה ושל רבים ונעשית של יחיד אין מערבין את כולה אא״כ עשה חוצה לה[ו] כעיר חדשה שביהודה שיש בה חמשים דיורין דברי רבי יהודה ר״ש אומר ג׳ חצירות של שני[ז] בתים: **גמ׳** היכי דמי עיר של יחיד ונעשית של רבים אמר רב יהודה כגון דאיסקרת׳[ח] דריש גלותא א״ל ר״נ מ״ט אילימא משום דשכיחי גבי הרמנא[ט] מדכרי אהדדי כולהו ישראל נמי בצפרא דשבתא שכיחי גבי הדדי אלא אמר רב נחמן כגון דיסקרתא דנתזואי ת״ר עיר של יחיד ונעשית של רבים ורה״ר עוברת בתוכה כיצד מערבין אותה עושה לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושא ונותן באמצע [י]ואין מערבין אותה לחצאין אלא או כולה או מבוי מבוי בפני עצמו [יא]היתה של רבים והרי היא של רבים ואין

מסורת הש״ס עם הוספות

א) [לעיל ט. סוטה ל:], ב) לעיל מו:, ג) ע׳ שבת צח. וברש״ש שם ה. ד״ה לדגלי מדבר, ד) [עי׳ רש״י קדושין עו. ד״ה אף מי וכו׳ הוסיף רש״י לגאל כלכמיב לגן ותלמה (יהושע טו)], ה) סנהדרין ה., ו) לקמן עג., ז) כתובות כד., ח) [עי׳ שם תוס׳ ד״ה והוא], ט) [פסחים דף ד:], י) פסחים פ״א ה״א, כ) [וע״ע תוס׳ לעיל לא: ד״ה כאן ותוס׳ פסחים ד: ד״ה הימנוהו], ל) [בד״ה וכו׳].

הגהות הב״ח

(א) תוס׳ ד״ה למקום וכו׳ נהי דאזלינן למקום שריבה עד מקום שליין ואמרינן דשפיר:

הגהות וציונים

א) בכת״י וראשונים אא״כ עשה חוצה לה שיור כעיר חדשה (וכ״ה ברש״י והפסק הנקודה צ״ל אחר תיבת ״שיור״, דק״ס): ב) —בכת״י וראשונים של שני שני בתים (וכ״ה במשניות דפו״י, וכ״ה ברש״י לעיל מז רע״א עי״ש ובהגהות וציונים שם): ג) בערוך הגי׳ דסקרתא וכ״ה בר״ח וכן הגיה ה״ר יעב״ץ זצ״ל (גליון) וכ״ה בכת״י ובדפו״ר. ובנוסח הגמ׳ להלן נוסף שם א״ל ר״נ דיסקרתא דריש גלותא מ״ש וכו׳ (וע״ע בעל המאור): ד) [גיר׳ הערוך קהרמנא. פי׳ השלטון של מקום] (גליון): ה) עי׳ תוס׳ ד״ה למקום גירסת ר״ח וכו׳ ובהגהות וציונים שם: ו) בכמה דפו״י איתא ברש״י ״ג אמה, ועי׳ תוס׳ ד״ה עיר: ז) צ״ל דמעיקרא חדא הואי (דפו״ר): ח) צ״ל ממדת העיר ואלכסון (באה״מ) כ״ה בר״ח לפנינו, וכ״ה בתוס׳ הרא״ש וברי״טב״א [עי״ש עוד]. וכ״ה בכמה כת״י ודפו״ר בנוסח הגמ׳ ״יותר ממדת העיר ואלכסונה״, וכ״ה גם ברש״י בכת״י ודפו״ר אבל לפירושו ע״כ דהוה גריס ״באלכסונה״ ואפשר דזה שכתב ולבי מגמגם בלשון, אבל נראה דכוונתו בזה לדברי רבינו יהונתן דמאי צריך להזכיר מדת העיר כלל (דק״ס): ט) [שייך לעיל נח ע״ב במשנה] (גליון): י) צ״ל כדתנן (בן אריה): כ) שייך לע״ב (גליון): ל) צ״ל על צד האחר (דבש תמר):

עין משפט נר מצוה

לח א מי׳ פכ״מ מהל׳ שבת הל׳ י״ז טוש״ע א״ח סימן שכ״ט סעיף ח: לט ב ג מי׳ שם טוש״ע שם סעיף ט: מ ד מי׳ פ״ה מהלכות עירובין הלכה יט ממג עשין ג טוש״ע א״ח סי׳ שנב סעיף ח: מא ה מי׳ שם הלכה כד טוש״ע שם סעיף ד: מב ו מי׳ שם הל׳ יט טוש״ע שם סעיף ח:

רבינו חננאל

פירוש מקום ישרה מלשון ומחה [על כתף ים כנרת (במדבר ל״ד)]. **ריבה למקום אחד ומיעט למקום אחר כו׳.** איקימנא שומעין למקום שמיעט ואף למקום שריבה. וכן ריבה אחד ומיעט אחד שומעין לזה שריבה ובלבד שלא יבה יתר (מדירת) [ממדת] העיר ואלכסונה. **אפילו עבד ואפילו שפחה נאמנין** והתניא לא אמרו חכמים בדבר להקל אלא להחמיר איקמא רבינא לא אמרו חכמים בדבר להקל על דברי תורה אלא להחמיר על דברי תורה ותחומין דרבנן כיוצא בו בנדה סוף פרק הרואה כתם א׳ רבינא לא אמרו להקל על ד״ת אלא להחמיר על ד״ת וכתמים עצמן מדרבנן: **מתני׳ עיר של יחיד שנעשית של** (יחיד) **[רבים] מערבין את כולה.** [היכי דמי] עיר של יחיד ונעשית של רבים כגון דיסקרתא דריש גלותא ומקשינן אמאי תירה להו לערב כולן אי נימא דשכיח כולהו קהרמנא פי׳ השלטון של מקום ומדכרי הדדי ומערבי ולא אתו למספק חד (מחבריה) [אחבריה] אי הכי אפילו עיר של רבים ונעשית של יחיד נמי ליערבו דהא כולהו ישראל שכיחי גבי הדדי בצפרא בשבתא בעידן צלותא ומדכרי אהדדי. **אלא אמר רב נחמן** כגון דיסקרתא דאתי אזהאר [דנתזואר]. פי׳ שם אדם: **ת״ר עיר של יחיד ונעשית של רבים ורשה״ר עוברת כו׳** עד ואין מערבין אותה לחצאין אלא או

ליקוטי רש״י

ושל רבים ונעשית שלי יחיד. שנתמעטו אוכלוסיה מעבור גרמונוסיה ס׳ רבוא ולא דמיא השתא לדגלי מדבר. **אין מערבין את כולה.** יחד אלא אם [כן] שיר חולה לה ר׳ דיורין שלא יערבו עמה למיהוי היכר לעיר של רבים דלא ליערבו כולה אלא מבוטאות מבוטאות [לעיל מז.]. **כעיר חדשה.** דהיינו עיר שנתמה מדלה כדלמיא (יהושע טו) לגן והדשן [קידושין עו.]. **דאיסקרתא.** כפר [מגילה טו.]. קליה [גיטין מ.]. **בצפרא דשבתא.** בשבת בנוקר [ע״פ שבת פו: מנחות מג.].

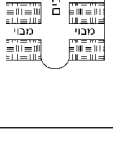

דפנימית אחדא דשא ומשתמשא. ומה שפי׳ בקונטו׳ שלא יהא לה לדריסת הרגל על המיצוה לאו דוקא דליכא קפידא בדריסת הרגל דא״כ היתה מסתלקת לגמרי מרה״ר דהא דרך מיצוה נפקא ואין לנו לסלקה מרה״ר כדאמרי׳ הכא מי מצי מסלקי להו רה״ר מהכא אלא מיחוד דשא מלהשתמש במיצוה קאמר וכן עשיית דקה דשמעתין לענין תשמיש לא לענין הילוך: **אבל** הבא מי מצי מסלקי בו׳. פי׳ דוקא פנימית אחדא דשא מלהשתמש במיצוה אבל מקומה דעיקר מיצוה לבני מיצוה אבל רה״ר הוי להני כמו להני ובמנס פ״ה דברה״ר אין מילוק במלגא מרבו ולא רמז מתילה לומר מיחוד דשא ותשמש: **מבוי** מבוי נמי אסרי אהדדי. פי׳ בקונטו׳ כיון דמעיקרא של יחיד הוא והיו מערבין את כולה והורגלו להיות אחד אסרי אהדדי ואפי׳ איכא נחי לו קורה למבוי לא מהני וקשה לר״י דאמר בפ״ק (דף יד:) עושה לחי לחצי מבוי יש לו חצי מבוי אלמא משתרי חצי מבוי בפני עצמו אע״פ שהורגלו לערב כל המבוי יחד ומיהו איכא לאוקמא להיא בדליכא תצירות פתוחות למבוי מן הצחי ולהלן:

דעבוד דקה. מתילה גבוה ד׳ (ס״א י׳) [מ] טפחים כגון אילטבא בפני המבוי ובקונטו׳ פירש פתח נמוך ברשא כל מבוי וכפיבוטו נראה מדאמר ברש כל גגות (לקמן דף פט:) בנה עליה ע״ג בימו ועשה לפניה דקה הותר בכל הגגין כולן ולא יתכן לפרש שם אלא לשון פתח ומיהו בסוף פירקין [נ] פ״ה דקה מתילה: **ולא** שבק לה שיור. משמע דאי שבק לה שיור הוה עביד שפיר ולא הוה פריך ליה מאי מידי וא״כ משמע כפי הקונטו׳ דפי׳ במתני׳ דשל רבים והרי היא של רבים מהני ליה שיור וכן משמע לקמן (דף פ.) גבי מחחא דמהני ליה שיור אע״ג דהיא של רבים כדמשמע בפ״ק (דף ו:) ומעיקרא נמי היתה של רבים דאי של יחיד לא היתה צריכה שיור והא דנקט במתני׳ של רבים ונעשית של יחיד לאשמועינ׳ דאע״ג דנעשית של יחיד בעיא שיור [נ]:

בעא מיניה בו׳ מרבה. לא גרס׳ מרבה בר אמה דעליו לא היה אומר רב נחמן לא תליתו ליה דרבו היה [פ]: **תורת** פתח עליו בסולם שבין ב׳ חצירות. תורת מחיצה עליו להקל היה יכול למלוא נמי בסולם שבין ב׳ חצירות כגון שרבפו בסולמות:

לדיערב

ואין לה אלא פתח אחד מערבין את כולה מאן תנא דמיערבא רה״ר אמר רב הונא בריה דרב יהושע רבי יהודה היא [פ] דתניא יתר על כן א״ר יהודה מי שיש לו שני בתים בשני צידי רה״ר עושה לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושא ונותן באמצע אמרו לו אין מערבין רה״ר בכך אמר מר ואין מערבין אותה לחצאין אמר רב פפא [א]לא אמרו אלא לארכה אבל לרחבה מערבין במאן דלא כר״ע דאי כר״ע [ב]הא אמר רגל המותרת במקומה אוסרת אפי׳ [ג] במקומה אוסרת אפי׳ שלא במקומה אפי׳ תימא ר׳ עקיבא עד כאן לא קאמר רבי עקיבא התם אלא בשתי חצירות זו לפנים מזו דפנימית לית לה פיתחא אחרינא אבל הכא [ד]הני נפקי בהאי פיתחא והני נפקי בהאי פיתחא איכא דאמרי אמר רב פפא לא תימא לארכה הוא דלא מערבין אבל לרחבה מערבין אלא אפילו לרחבה נמי לא מערבין במאן כר״ע אפילו תימא רבנן עד כאן לא קאמרי רבנן התם אלא בשתי חצירות זו לפנים מזו דפנימית אחדא לדשא ומשתמשא אבל הכא מי מצו מסלקי [ה] רה״ר מהכא אמר מר או כולה או מבוי מבוי בפני עצמו מ״ש דלחצאין [ו] דלא דאסרי אהדדי מבוי מבוי נמי אסרי אהדדי הב״ע [ז]כגון דעבוד דקה וכי הא דאמר רב אידי בר אבין אמר רב חסדא [ח]אחד מבני מבוי שעשה דקה לפתחו אינו אוסר על בני מבוי של רבים והרי היא כו׳: רבי זירא ערבה למתא דבי רבי חייא ולא שבק לה שיור א״ל אביי מאי טעמא עבד מר הכי אמר ליה סבי דידה אמרי לי רב חייא בר אשי [ט] מערב כולה ואמינא ש״מ עיר של יחיד ונעשית של רבים היא א״ל לדידי אמרו לי הנהו סבי [י]ההיא אשפה הוה לה מחד גיסא והשתא דאיפניא לה אשפה הוה לה כשני פתחים ואסיר א״ל [ג]לאו אדעתאי בעי מיניה רב אמי בר אדא הרפנאה מרבה סולם מכאן ופתח מכאן מהו א״ל הכי אמר רב סולם תורת פתח עליו אמר להו רב נחמן לא תציתו ליה הכי אמר [פ] רב אדא אמר רב סולם תורת פתח עליו ותורת מחיצה עליו [יא]תורת מחיצה עליו כדאמרן [יב]תורת פתח עליו בסולם [יג] שבין שתי חצירות רצו אחד מערב רצו שנים מערבין ומי אמר רב נחמן הכי והאמר רב נחמן אמר שמואל [יד]אנשי חצר ואנשי מרפסת ששכחו שסותם אחד [קגי לה [טו]] מפתחיה ולא היה לה אלא פתח אחד ואמרן לעיל דאפי׳ של רבים בהכי הוה קגי ליה: **סולם.** שעולין ויורדין בו מון לאומתה: **תורת מחיצה עליו.** כלומר אינו מבטל את הסתימה להיות כפתח: **בסולם שבין ב׳ חצירות.** ואין ביניהם פתח וזה הסולם רחב ד׳ ביניהן [טז] הרי הוא כשתי חצירות ופתח ביניהן דאמרינן בפ׳ חלון (נקמן דף עו:) הלו מערבין אחד לשתיהן ושתמשו זו בזו דרך גובה הכותל ודרך נקבים וסדקין דאי לא הוי פתח אין מערבין אחד ולא מצו לאשתמושי דרך חורין וסדקין: **רצו שנים מערבין.** שני עירובין אלו לעצמן בני בתים של חצר (ג) שלא יאסרו זה על זה להוליא מבתיהן שהן רשות המיוחדת לכל אחד לתוך החצר שהוא רשות כולן ואלו לעצמן ולא ישתמשו זו בזו: **ומי אמר ר״נ הכי.** דתורת מחיצה עליו לקולא: **מרפסת.** אלדויי״ר בלע״ז דיורי עליות סמוכות זו לזו ופתוחות לחצר ועושין מרפסת על פני אורך עליות ופותחין לה פתחי כולן ועולין ויורדין דרך סולם של מרפסת לחצר ודריסת רגליהן ויציאתן לרשות הרבים דרך החצר הוא לפיכך אם אינן מערבין עם הדיורין המתחתונים אוסרים אלו על אלו להוליא כלי הבתים לחצר: **ולא**

עין משפט נר מצוה

מג א ב מיי׳ פ״ה מהל׳ עירובין הלכה כד טוש״ע א״ח סימן שפ״ב ס״ו בהג״ה:
מד ג ד מיי׳ שם הלכה כד טוש״ע שם סעיף ד:
מה ה ו מיי׳ שם הל׳ כב טוש״ע שם סעיף ב:
מו ז מיי׳ פ״ג שם הל׳ ג סמג עשין ל׳ טוש״ע שם סי׳ שעה ס״ג:
מז ח מיי׳ שם פ״ד הלכה טו טוש״ע שם סעיף ג:

רבינו חננאל

או כולה או מבוי מבוי בפני עצמו ואם היתה של רבים והרי היא של רבים ואין לה אלא פתח אחד מערבין את כולה. **הא דתניא אין מערבין אותה לחצאין אמר רב פפא** לא שנו אלא לארכה רה״ר מפסקתה אבל לרחבה מערבין אותה לחצאין דהא לא מפסקתה בה רה״ר **רב פפא דאמר** כמאן דלא כר׳ עקיבא דאמר בב׳ חצרות זו לפנים מזו ועירבה זו לעצמה וזו לעצמה כי החיצונה אסורה שדריסת רגל הפנימית אוסרתה **ודחינן אפי׳ תימא ר׳ עקיבא** עד כאן לא קאמר ר׳ עקיבא אלא בב׳ חצרות זו לפנים מזו דפנימית לית לה פתחא אחרינא וכמאן בהא חצר דמי. אבל הכא בעיר שעירבו לחצאין הני נפקי בהא פתחא והני נפקי בפתחא אחריתי. **איכא דאמרי אמר רב פפא** כיון דרה״ר מפסקתה אפילו לרחבה אין מערבין אותה. נימא כר׳ עקיבא אמרה אפי׳ תימא רבנן עד כאן לא קאמרי רבנן בב׳ חצרות זו לפנים מזו אלא דפנימי׳ אחדא לדשא ומשתמשא אבל הכא מי מצי מסלקי רה״ר מהכא כיון דדרסי רבים לה אסרי לה אלא אי כולה אי מבוי מבוי בפני עצמו. **ואסיקנא** כגון **דעביד דקה.** פירוש כגון אצטבא בפני המבוי וכדרב חסדא דאמר אחד מבני מבוי ששבה דקה על פתחו אינו אוסר על בני מבוי שכבר סילק עצמו מן המבוי כך מבוי אחד ששבה דקה לאותו מבוי אינו אוסר על מבואות אחרות. **היתה עיר של רבים** והרי היא **של רבים** ואין לה אלא פתח אחד מערבין את כולה. עיר של ר׳ חייא עיר של רבים ונעשית של יחיד הואי ועירבה ר׳ חייא לכולא ולא שבק שיורא א״ל אביי אמאי עבד מר הכי א״ל דאמרו סבי דהווו בה רב חייא בר אשי הוה מערב לכולא ואמינא ש״מ עיר של יחיד ונעשית של רבים ב) של יחיד היא. א״ל לדידי אמרו לי סבי אשפה הוה לה מחד גיסא והשתא דאיפניא הוו להו כב׳ פתחים ואסור. א״ל לאו אדעתאי. **אמר רב נחמן אמר רב סולם מיכן ופתח מיכן** סולם תורת פתח עליו ותורת מחיצה עליו. תורת מחיצה עליו דלא בעי שיור. ש״מ דכל היכא [דאיכא] ב׳ פתחים לא מערבין לה עד דעבדין לה שיור. **טעמא** דשיור כדי שיכירו בו כי העירוב הוא שהתיר את הטלטול לפיכך [צריך שיעור] כדי להיות מוכיח על העירוב. תורת פתח עליו בכותל שבין **חשק שלמה על רבינו חננאל** ב) [נראה דל״ל ותורה ונעשית של יחיד הוא].

מסורת הש״ס עם הוספות

ב) לעיל ג. יב: כב. לקמן לה. שבת ו. קיז., **ג)** [לקמן סה: עה.], **ג)** [ברכות כו. ומס נסמן], **ד)** לעיל מט., **ה)** ע׳ לקמן עז:, **ו)** [לקמן סא. ד״ה אם יש לפניה דקה], **ז)** [ועי׳ תוס׳ לעיל כו. ד״ה מערבן], **ח)** ע׳ לקמן עה סע״ב.

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ אמר רב אחא בר אהבה אמר רב סולם תורת פתח: **(ב)** רש״י ד״ה ולא שביק וכו׳ ונעשית של רבים היא אלמא וכו׳ ואמר ליה איהו מעיקרא: **(ג)** ד״ה רבו וכו׳ של מבר זו אלא:

ליקוטי רש״י

יתר על כן. רישא דבריתא אחד מלון שבין שני בתים ואחד מלון שבין שני חצירות ובגריס ובשאת וכה״ר המקומה מטלטלין מתמיהן בשבת דברי ר׳ יהודה יתר על כן אמר רבי יהודה דאפילו הה״ר גמורה ואין שם מקרה למימר יורד וסותם שני בשתי מחיצות של שני צידי רה״ר [לקמן צה.]. **פיתחא אחרינא.** פתח אחר [ע״פ לעיל ב. סוטה לט.]. **הני נפקי בהאי פיתחא.** אלו יוצאין בפתח זה [ע״פ ברכות יד. לעיל ב. גיטין סג: ב״מ קח.]. **דשא.** לא [ברכות נו.]. **דקה.** מחילה [לקמן סא. ועי׳ רש״י ותוס׳ כאן ורש״י לקמן ס.]. **סבי.** זקנים [ב״מ כא.]. **לאו אדעתאי.** לא נתמי לבי [ברכות כו.]. **סוגג.** סיימי [מנחות לה:].

רב נסים גאון

כמאן דלא כר׳ עקיבא דאי ר׳ עקיבא האמר רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה. עיקר דברי רבי עקיבא בפרק הדר עם הנכרי (דף עה) דתנן רבי עקיבא אוסר את החיצונה שדריסת הרגל אוסרתה ובגמרא גרסי זו דברי רבי עקיבא דאמר אפי׳ רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה:

סליק כיצד מעברין

הגהות וציונים

(מ) בדפוס ויניציא ליתא מלת ״אפילו״, וגם רש״י ל״ג לה (גליון), וכן ליתא בכת״י ולקמן סה ע״ב דף עה ע״א, והיה הנוסח כאן כמו לקמן דף עה **״אפילו״** רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה״ ונעתק תיבת ״אפילו״ ממקומה (דק״ס): **נ)** צ״ל מסלקי **להו** רה״ר מהכא (מהרש״ל בדפו״ר), ובכת״י ודפו״ר הנוסח מי מצו מסלקי **לה לרה״ר** מהכא: **ג)** מאי שנא **לחצאין** דלא (כת״י): **ד)** צ״ל **הוה** מערב **לה לכולה מתא** ואמינא ש״מ וכו׳ (כת״י ודפו״ר): **ה)** בכת״י וראשונים **בכותל:** **ו)** צ״ל בתשמיש חצר **של עצמן** (כת״י ודפו״ר): **ז)** תיבות ״את כולה במקומה״ ליתא בכת״י ובדפו״ר וכן לא העתיקו הריטב״א: **ח)** רש״ל (גליון), הוספת המהרש״ל חיבות אלו אינו מובן ונמחק (רש״ש, יעב״ץ ועוד), ובאמת הוא ט״ס בהגהת המהרש״ל שנשתבש בטעות סדר הדברים בהגהתו (עי״ש) וכוונות הגהתו היתה לתקן נוסח משובש בדפוס שהיה לפניו שנדפס בטעות ״שסותר״ אחד מפתחיה והגיה שצ״ל ״שסותם״ וכמו כן מגיה בסוף הדיבור שצ״ל ״הוה סגי לה״ (במקום ״ליה״) ונוסח הגהתו צ״ל ״הוה לה שסותם אחד **כו׳**״ סגי לה כצ״ל ובטעות נעתקה תיבת **כו׳** שבהגהתו ממקומה ונשתרבבה אחרי התיבות ״סגי לה״ והמדפיסים שלא הבינו הגהתו הוסיפו שיבוש זה (דק״ס, גנזי יוסף ועוד): **ט)** עי׳ מהרש״ל דהגי׳ ״ד״ טפחים״ ט״ס הוא וצ״ל י״ טפחים, וכ״ה בראש״ש ועוד ראשונים, וכ״כ ב״י סי׳ שצב עי״ש, ועי׳ מהרש״א ובהג׳ יעב״ץ ובב״ח על הטור סי׳ שצב: